

ния капитала / Под ред. Ф.Энгельса. – М.: Политиздат, 1978. – 648 с.

2.Радионов А.Р., Радионов Р.А. Логистика: Нормирование бытовых запасов и оборотных средств предприятий. – М.: Дело, 2002. – 416 с.

3.Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА - М, 1996. – 496 с.

4.Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.

5.Яценюк А. Политика стоит дорого, а быть президентом в нашей стране не легко // Аргументы и факты в Украине. – 2009. – №5. – С.3.

6.Оспишев В., Антоненко Т., Пруненко Д., Лукьянченкова В.Е., Иткин А. Жиликова Е. Факторы влияющие на иностранные инвестиции // Экономика Украины. – 2002. – №4. – С.35-40.

7.Цимбалюк О. Теорія інвестицій в сучасній макроекономіці // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Стратегічні напрямки підвищення економічної ефективності реалізації інвестиційних будівельних проєктів в умовах трансформації економіки України до ринкових відносин». – Харків: ХНАМГ, 2008. – С.89-91.

Отримано 01.10.2009

УДК 711.455

С.В.ШЕШУКОВА

Київський національний університет будівництва та архітектури

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЯК ФАКТОР РОЗШИРЕННЯ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ СФЕРИ

(на прикладі курортно-рекреаційних зон Азово-Чорноморського регіону)

Розглянуто соціально-економічні фактори, що впливають на розвиток як сфери курортно-рекреаційного обслуговування, так і курортної галузі взагалі, досліджено та проаналізовано умови, за яких дана сфера діяльності може відігравати важливу соціально-економічну роль для регіону.

Рассмотрены социально-экономические факторы, влияющие на развитие как сферы курортно-рекреационного обслуживания, так и курортной отрасли в целом, исследованы и проанализированы условия, при которых данная сфера деятельности может играть важную социально-экономическую роль для региона.

In the article have been considered socio-economic factors, which influence on development of both sphere of health resort and recreational service and resort industry in whole; there were investigated and analyzed terms under which this sphere of activity will be able to perform an important socio-economic function for the region.

Ключові слова: курортно-рекреаційна галузь, Азово-Чорноморський регіон, система обслуговування, сфера послуг.

Курортно-рекреаційна та туристична галузь за визначенням багатьох фахівців являє собою специфічну індустрію, що охоплює безліч сфер діяльності, які тісно пов'язані між собою та залежать одна від одної [1, 2]. Ця галузь сама є сферою обслуговування, тому що вона спрямована в першу чергу на надання громадянам послуг щодо їх відпочинку, оздоровлення та лікування на основі використання природно-

кліматичних та лікувальних ресурсів, тобто забезпечує отримання нематеріальних благ. В той же час вона є сферою економіки, значним джерелом зростання внутрішнього валового продукту – ВВП, що характеризує її як певний вид індустрії. Курортно-рекреаційна та туристична галузь об'єднує сукупність різних галузей господарства, кожна з яких здійснює свою діяльність шляхом надання певних послуг, тим самим задовольняючи потреби громадян.

Що стосується соціально-економічних чинників впливу на розвиток даної індустрії серед багатьох основними є такі фактори: демографічні тенденції, життєвий рівень громадян, трудова зайнятість населення, матеріальний стан сімей, обсяг вільного часу, культурний рівень, професійна та освітня структура населення. Всі ці фактори мають бути співвіднесено з відповідними ресурсами: природними, історико-культурними, трудовими, земельними тощо, що забезпечує баланс рекреаційних потреб населення та можливостей їх задоволення.

З економічної точки зору, головним нематеріальним товаром є послуга – діяльність суб'єктів, що не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – індивідуальні, групові, суспільні. Послуги є результатом різномірної діяльності, яка здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів [3].

Головним чинником виникнення нових послуг завжди виступали і виступатимуть зростаючі потреби суспільства в тих чи інших благах. Цей факт підтверджується стійким зростанням кількості наданих послуг організаціями туристичного та готельного бізнесу, тобто сфери обслуговування. Рекреаційні послуги як вид економічної діяльності створюють комфорт і забезпечують споживачу переваги в конкретному місці та в конкретний час, в результаті дій, направлених на задоволення потреб отримувача послуги [4].

Одним із суттєвих моментів є те, що сфера послуг, як правило, випереджає виробничу сферу за темпами зростання, появою нових видів послуг, за її пристосованістю до потреб ринку та споживача. В свою чергу, стабілізація та розвиток курортно-рекреаційної та туристичної галузі суттєвим чином оживляє діяльність обслуговуючої сфери. Крім того, розвиток цієї специфічної індустрії має вплив як на підвищення рівня національної економіки в цілому, так і економіки окремих регіонів країни.

Економічними дослідженнями доведено, що курортно-рекреаційна та туристична галузь за сприятливих умов розвитку є великим джерелом надходжень іноземної валюти, притоку інвестицій, важливим стимулятором розвитку інших галузей господарства (будівельної індустрії, ряду галузей легкої промисловості, розширення та модернізації

дорожньо-транспортної мережі). В районах, де ця галузь розвинена найбільше – приморських, гірських, прирічкових тощо, зростає не тільки відносне значення самого сектору обслуговування в структурі зайнятості населення та внутрішнього валового продукту, але й зростають прибутки громадян, змінюється структура сільськогосподарського виробництва. Особливо це характерно для приморських районів, як головних ареалів, до яких спрямовуються внутрішні і зовнішні потоки відпочиваючих та туристів.

У процесі євроінтеграції для України важливим є зростання приватного сектора в економіці, особливо це стосується сфери обслуговування, туризму, рекреації. Наприклад, малі та середні підприємства сфери послуг володіють великими адаптивними здібностями і через свою стійкість можуть стати такими, що є основою розвитку рекреаційного потенціалу регіону [4], який, на думку деяких фахівців, є сукупністю природних ресурсів і населення (постійного та тимчасового – рекреантів) [5]. При цьому враховуються як унікальність природних ландшафтів та екологічна обстановка, так і пам'ятки історії, архітектури, лікувальні ресурси, культурні центри, наявність і можливість організації нових центрів обслуговування і різноманітних форм туризму [6].

В умовах Азово-Чорноморського регіону курортно-рекреаційна та туристична сфера обслуговування є однією з головних галузей спеціалізації. Здійснюючи значні відрахування до місцевого бюджету, ця галузь стимулює також розвиток інших галузей господарства даного регіону – транспорту, сільського господарства, харчової промисловості та ін. Так, за даними Міністерства економіки Криму, за перші 9 місяців 2008 р. платежі від даної галузі становили 1499,8 млн. грн., що на 415,1 млн. грн. (тобто на 38,0%) більше, ніж за аналогічний період 2007 р., а надходження до бюджету склали 48,6% від усіх інших надходжень в Криму [7].

Однак, незважаючи на те, що кількість відпочиваючих і туристів у регіоні зростає, як і обсяги наданих послуг, темпи зростання бюджетних прибутків не відповідають сучасним тенденціям та реальному курортно-рекреаційному і туристичному потенціалу Азово-Чорноморського регіону. Ефективне використання цього потенціалу та створення на його основі матеріального фонду в теперішній час ускладнюється існуванням низки соціально-економічних проблем. Крім того, аналіз існуючого стану мережі курортно-рекреаційних та туристичних об'єктів регіону ні за якістю своєї інфраструктури, ні за рентабельністю не досягли рівня, необхідного для самостійної, ефективної галузі, як в країнах ринкової економіки; вони мають слабкий розвиток, багато

закладів потребують докорінної перебудови сформованих форм експлуатації. Відсутня в цілому відрегульована економічна та правова система організації управління даними об'єктами.

Особливе значення має проблема якості курортно-рекреаційного та туристичного фонду. Сьогодні основна його частина має характеристики, що не відповідають світовим стандартам, відрізняються низьким рівнем комфорту, обмеженою номенклатурою об'єктів обслуговування, – це прямі наслідки не тільки економічної політики, але й виробничої бази курортно-рекреаційного будівництва.

На думку економістів, сенс розвитку ринку курортно-рекреаційних та туристичних послуг через розвиток рекреаційного потенціалу регіону полягає в активізації підприємницької діяльності, залученні інвестицій в дану сферу. Але в умовах, коли надання рекреаційних послуг носить неорганізований характер, складно прогнозувати інвестиційну привабливість регіону. Існуюча хаотичність надання послуг знижує зацікавленість населення рекреаційними зонами Азово-Чорноморського регіону [4].

Саме спрямованість на розвиток комплексу курортно-рекреаційних послуг може стати векторною для Азово-Чорноморського регіону. Розвиток і розширення курортно-рекреаційної сфери в свою чергу послужить забезпеченню максимальної зайнятості населення, збільшить добробут регіону, зміцнить його економічну незалежність та самостійність.

За результатами аналізу наукових досліджень Ф.Олігової “Маркетинговая стратегия как инструмент развития сферы туристических услуг региона: на материалах Карачаево-Черкесской Республики” [8] та оцінки перспектив розвитку курортно-рекреаційної та туристичної галузі на регіональному ринку Азово-Чорноморського узбережжя, виявлено основні чинники, що впливають на відповідні показники попиту, пропозицій та їх розподілу в межах регіону. До них відносяться: соціодемографічні умови, що виявляють кількісні можливості прийому відпочиваючих, виходячи з доцільно-допустимої щільності населення в окремих курортно-рекреаційних регіонах; нормативно-законодавчі вимоги, що охоплюють законодавчу базу та норми проектування, які регулюють відносини в сфері курортно-рекреаційної діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях; економічні стимули, що характеризують зв'язок між тенденціями розвитку курортно-рекреаційної сфери та загального економічного розвитку держави та окремих її регіонів; технологічні можливості, що обумовлюють економічну ефективність галузі в залежності від ступеню активності використання нових технологій; культурно-психологічні та екологічні

особливості, що характеризують як зростання екологічної культури населення, так і підвищення потреб в послугах культурного обслуговування.

Важливим показником ефективного розвитку даної галузі є також рівень добробуту населення, його платоспроможність при задоволенні попиту. При цьому найважливішими індикаторами стану розвитку індустрії відпочинку і туризму є наявність засобів розміщення (закладів, готелів тощо), обсяги потоків відпочиваючих, внутрішніх та зовнішніх туристів, екскурсантів тощо, вплив на трудові ресурси (зайнятість працівників, створення робочих місць) і ступінь економічного розвитку курортно-рекреаційної галузі та туризму в нинішній час, який оцінюється питомою вагою у валовому внутрішньому продукті держави (ВВП) та його долею в прибутковій частині бюджету. Нажаль, цей показник в Україні складає близько 1,0%, тоді як у світі цей вид діяльності забезпечує в середньому 8-10% ВВП, а в деяких країнах досягає 30% [9].

Практичне створення курортно-рекреаційної та туристичної галузі достатньо капіталомістка та трудомістка сфера діяльності. Без адекватного розвитку інфраструктури, без злагодженої взаємодії всіх підсистем і споріднених з нею галузей народного господарства неможливий успішний розвиток курортно-рекреаційної галузі як сфери обслуговування. Тільки за умов реалізації цих передумов можна розраховувати на значне зростання прибутків від індустрії відпочинку та туризму. Існує пряма залежність ступеню розвитку курортно-рекреаційної та туристичної галузі від різних соціальних та економічних факторів: динаміки вільного та робочого часу, стабільного добробуту та рівня платоспроможного попиту населення, позитивних демографічних факторів та збалансованої соціальної структури населення, ступеню урбанізації, комунікативно-гуманітарних факторів, національних традицій та ін. Також існує залежність інтенсивності та обсягів курортно-рекреаційних та туристичних послуг від основних індикаторів рівня життя населення та його витрат в структурі платних послуг [10].

Одним із найважливіших показників сфери курортно-рекреаційного та туристичного обслуговування є кількість та якість створюваних робочих місць. Найбільш досліджені в цьому відношенні санаторно-курортне та готельне господарство. За розрахунками, кожен 1000 місць в туристичних засобах розміщення створює в середньому 456 робочих місць в сфері обслуговування. На 100 робочих місць в готельному господарстві припадає близько 650 робочих місць в галузі торгівлі, банківському та страховому обслуговуванні [8].

Необхідною умовою розвитку індустрії курортно-рекреаційної ді-

яльності та туризму в кожній країні є якісний стан її існуючої інфраструктури, найважливішими елементами якої є готельне господарство, наявність підприємств обслуговування та допоміжні засоби розміщення.

На сучасному етапі в суспільстві спостерігається тенденція переходу від економіки масового виробництва до економіки індивідуальних послуг, орієнтованих на клієнта. Існуючі організації в рамках інфраструктури курортів функціонують в умовах невизначеності і не завжди враховують динамічність соціально-економічного середовища. В той же час сучасні інформаційні технології надають можливості миттєвого доступу до інформації про будь-які послуги, що спричиняє зростання конкуренції між виробниками послуг (організаціями сфери обслуговування). Таким чином, змінюється роль та образ відпочиваючого – клієнта від “масового споживача” до індивідуального замовника послуг. Така переорієнтація стимулює інновації в сфері послуг та самих процесів обслуговування [11].

Також слід зазначити, що в сучасних умовах на ринку курортно-рекреаційних і туристичних послуг сформувався “новий тип споживача”, який чутливий не тільки до впливу соціально-економічних та політико-правових зовнішніх факторів, але й керується особистими мотиваційними чинниками: сезонним вибором відпочинку, бажанням різноманітності та комплексності обслуговування, залежністю від медико-біологічних показань тощо. Для всіх категорій споживачів відносяться високі вимоги до комфорту, якості, диференційованого характеру послуг, а також отримання задоволення від організації відпочинку та своєчасності надання курортно-рекреаційних послуг [12]. Крім того, існує тенденція – прагнення відпочиваючих оновлювати структуру свого “споживання”, тобто отримувати все нові й нові курортно-рекреаційні та туристичні продукти. Це власне й стимулює розвиток, нове оснащення та постійне оновлення засобів сфери обслуговування. Саме тому процес реалізації та надання широкого спектру послуг є важливою складовою курортно-рекреаційного та туристичного обслуговування.

Соціально-економічна природа курортно-рекреаційної та туристичної галузі пов’язана з особливим принципом прямої та зворотної трансформації, тобто соціальні інвестиції в людину через відпочинок сприяють підвищенню якості людських ресурсів, що, в свою чергу, трансформується в економічну складову. Однак, ефективність даного принципу трансформації досягається в тому випадку, коли організований відпочинок є масовим явищем, а всі види послуг доступні широким верствам населення: його економічно активної частини – на рин-

кових умовах, а соціально незахищеним категоріям громадян – через новий економічний механізм соціального відпочинку [10]. Нажаль, на сучасному етапі в багатьох випадках здійснюється вирішення переважно економічної задачі, тобто отримання максимального прибутку та поповнення за рахунок податків прибуткової частини бюджетів на різних рівнях. Така суто економічна модель розвитку даної галузі суперечить специфіці та соціальному призначенню курортно-рекреаційної діяльності. Тому деякі спеціалісти (В.Гуляєв, П.Гудзь) вважають, що в даних умовах нагальною задачею є розробка і впровадження нових соціально-економічних моделей розвитку, в основі яких повинно бути закладено принцип економічної ефективності в поєднанні з реалізацією соціальних функцій, властивих курортно-рекреаційній діяльності. Тільки масовий та соціально орієнтований відпочинок може стати основою концепції фізичного та духовного оздоровлення населення [10, 13].

Виконаний аналіз дозволив сформулювати наступне поняття: “Курортно-рекреаційна та туристична галузь – це специфічна сфера, де соціальна роль та економічна вигода повинні бути взаємодоповнюючими чинниками”, тобто ця сфера повинна виконувати свою важливу оздоровчу роль і одночасно бути високорентабельною.

Отже, в багатьох країнах світу курортно-рекреаційна та туристична сфера обслуговування має важливе соціально-економічне значення і сприяє: збільшенню місцевих прибутків; створенню нових робочих місць; забезпеченню зростання рівня життя місцевого населення; розвитку усіх галузей, пов’язаних з виробництвом курортно-рекреаційних та туристичних послуг; розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в центрах обслуговування; удосконаленню господарської інфраструктури через стимулювання будівництва об’єктів обслуговування; активізації діяльності центрів народних промислів та розвитку культури.

Таким чином, курортно-рекреаційна та туристична сфера обслуговування має багатофакторну соціально-економічну природу, яка представляє, з одного боку, комерційну діяльність відповідних закладів, а з іншого боку, відіграє важливу соціальну роль, пов’язану з відпочинком, реабілітацією та фізичним оздоровленням людини. Організація цього процесу, створення умов для зміни видів діяльності та відпочинку, забезпечення охорони здоров’я, формування загальноосвітнього та культурного рівня населення дозволяє розглядати сферу курортно-рекреаційного та туристичного обслуговування як складну соціально-економічну систему, що включає в себе різні взаємозв’язані та взаємообумовлені підсистеми.

1. Гуляев В.Г. Туризм: экономическое и социальное развитие. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 310 с.
2. Черчик Л.М. Маркетинг рекреационных территорий: теория, методология, практика. – Луцк: ЛДТУ, 2006. – 136 с.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України.
4. Прохорова М.С. Особливості послуг рекреації як виду економічної діяльності // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.83. – К.: Техніка, 2008. – С.275-281.
5. Бевз Г.М., Герасим Г.З., Кабуша Я.М. Організація рекреационних заходів у системі соціальної роботи. – Львів: ПАІС, 2006. – 132 с.
6. Стафійчук В.І. Рекреологія. – К.: Альтпрес, 2006. – 264 с.
7. <http://www.tour.crimea.com/NEWS/05.12.08/> – сайт новин курортів Криму.
8. Олигова Ф.Б. Маркетинговая стратегия как инструмент развития сферы туристических услуг региона: На материалах Карачаево-Черкесской Республики: Дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – Ростов-на-Дону, 2003. – 167 с.
9. <http://utg.net.ua/> - UTG – Українська Туристична Газета.
10. Гуляев В.Г. Социально-экономические основы развития туризма в России: Дисс. ... д-ра экон. наук: 08.00.05. – М., 2003. – 272 с.
11. Василина С.И. Создание индустрии гостеприимства в курортном городе // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.24. – К.: Техніка, 2000. – С.82-89.
12. Артамонова М.В. Формирование системы сервисного сопровождения санаторно-курортных услуг: Дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – Новосибирск, 2005. – 157 с.
13. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: Дис. ... д-ра экон. наук: 08.10.01 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2003. – 450 с.

Отримано 25.09.2009

УДК 338.48.477

О.Ю.ДАВИДОВА, канд. техн. наук

Харківська національна академія міського господарства

Н.В.ПОЛІСТЯНА, канд. техн. наук, **К.В.КАЛІЄНИК**

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Розглянуто основні тенденції розвитку спортивного туризму: гірськолижного, гольф-туризму, дайв-туризму.

Рассмотрены основные тенденции развития спортивного туризма: горнолыжного, гольф-туризма, дайв-туризма.

Basic progress of sporting tourism trends a: mountain-skiing, golf-tourism, dive-tourism.

Ключові слова: туризм, спорт, гірськолижний туризм, гольф-туризм, дайв-туризм, туристи, курорт.

Туризм розглядається як один із видів економічної діяльності, у тому числі, готельне господарство, транспорт, підприємства ресторанного господарства, розваги, послуги туроператорів та турагентів.

Однією з тенденцій активізації туризму на сучасному етапі є роз-